tales about virtues for pre-schoolers]. Kh.: Osnova .[in Ukrainian].

12. Chekstere, O.Iu. (2011). Korektsiina robota z rozvytku detsentratsii v starshykh doshkilnykiv, yaki nadmirno zanureni u virtualnyi prostir *[Corrective work to decentration development in older pre-schoolers who are excessively immersed in virtual space]*. Aktualni problemy psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S.Kostiuka *[Actual issues in psychology: Collection of scientific works of H.S. Kostyuk Institute of Psychology]*. Kyiv: DP «Informatsiino-analitychne ahentstvo», Tom. Kh. Psykholohiia navchannia. Henetychna psykholohiia. Medychna psykholohiia. 18, 526–535. [in Ukrainian].

13. Panok, V.H. (2023). Psykholohichni doslidzhennia v umovakh viiny: problemy i zavdannia *[Psychological research in the war conditions: problems and tasks.]*. Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy *[Bulletin of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine]*. 5(1), 1–12. https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5133. [in Ukrainian].

14. Soloviova, L.I. (2013). Rozvytok volovoi povedinky dytyny 6-7 rokiv [Development of volitional behaviour in 6-7-year-old children]. *Praktychnyi psykholoh: Dytiachyi sadok [Practical psychologist: Nursery school]*.7, 25 [in Ukrainian].

15. Pasichnyk, I.D., & Tkachuk, O.V. (2020). Refleksiia ta detsentratsiia yak chynnyky iliuzii znannia *[Reflection and decentration as factors of an illusion on knowledge.]*. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriia «Psykholohiia» : naukovyi zhurnal *[Scientific notes of the «Ostroh Academy» National University. «Psychology» series: scientific journal]*. Ostroh : Vyd-vo NaUOA, cherven, 11, 101–106. [in Ukrainian].

16. Piaget, J. (1995). *Sociological Studies*. London: Routledge.

17. Vus, V.I., & Shkuro, V.M. (2014). Kohnityvna detsentratsiia v strukturi osobystosti molodshoho shkoliara. *[Cognitive decentration in the personality structure of junior high school children.]*. URL: http://www.rusnauka.com/41_PWSN_2014/Psihologia/5_183877.doc.htm [in Ukrainian].

ПОШУКИ Й ЕКСПЕРИМЕНТИ

УДК 37.013.77:347.634

Андрій Гончарук,
аспірант 3-го року навчання
andrewpolm1@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0009-3836-6685

Andrii Honcharuk,
postgraduate student of the 3rd year of study

Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
м. Київ, Україна, м
вул. Берлинського 9, м. Київ, 04060, Україна

Institute of Special Pedagogy and Psychology
named Mykola Yarmachenko of the National
Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine,
9 Berlinsky st., Kyiv, 04060, Ukraine

ДИФЕРЕНЦІЙНИЙ АНАЛІЗ МОТИВАЦІЙНО-ВОЛЬОВИХ ЧИННИКІВ ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

DIFFERENTIAL ANALYSIS OF MOTIVATIONAL AND VOLUME FACTORS OF RESPONSIBLE PARENTHOOD IN THE EDUCATION OF PRESCHOOL AGE CHILDREN

Анотація. У статті здійснено диференційний аналіз мотиваційно-вольових чинників відповідального батьківства у вихованні дітей дошкільного віку з нормотиповим і порушеним інтелектуальним розвитком. Проаналізовано теоретичні дослідження, які вивчали психологічні конструкти батьківського виховання. На основі теоретичного аналізу виокремлено цілемотиваційні та структурно-організаційні чинники відповідального батьківства, які проаналізовано у контексті емпіричного дослідження.

Під час експериментального вивчення здійснено оцінку рівня сформованості компонентів відповідального батьківства через реалізацію батьківських функцій у сім'ях, котрі виховують дітей із порушеннями інтелекту. Для досягнення цієї мети автором було виділено такі ключові етапи, які охоплюють різні аспекти відповідального батьківства: дослідження цілемотиваційного компоненту відповідального батьківства, який проявляється у батьківському ставленні до дошкільників як центрального компонента реалізації батьківських функцій; аналіз здатності до самоорганізації та уміння вибудовувати виховний процес, що визначає структурно-організаційний компонент відповідального батьківства.

Загальний аналіз результатів дослідження дав змогу з'ясувати фактори, які є ключовими у вихованні дошкільників із нормотиповим і порушеним інтелектуальним розвитком. Зроблено висновок про окремі диференційні відмінності щодо батьківського ставлення, прийняття, співпраці, організованості, самоконтролю, віри у переспективне майбутнє дітей із різними інтелектуальними можливостями.

***Ключові слова**:* відповідальне батьківство, діти дошкільного віку, дошкільники із порушеннями інтелектуального розвитку, виховання, емоційне ставлення, організованість.

Abstract. The article presents a differential analysis of motivational and volitional factors of responsible parenting in the upbringing of preschool children with normotypical and impaired intellectual development. Theoretical studies that studied the psychological constructs of parenting are analyzed. Based on the theoretical analysis, goal-motivational and structural-organizational factors of responsible parenting are identified, which are analyzed in the context of empirical research.

During the experimental study, an assessment of the level of formation of the components of responsible parenting through the implementation of parental functions in families raising children with intellectual disabilities was carried out. To achieve this goal, the author identified the following key stages that cover various aspects of responsible parenting: research of the goal-motivational component of responsible parenting, which is manifested in the parental attitude towards preschoolers as a central component of the implementation of parental functions; analysis of the ability to self-organize and the ability to build an educational process, which determines the structural-organizational component of responsible parenting.

A general analysis of the research results made it possible to identify the factors that are key in the upbringing of preschoolers with normotypical and impaired intellectual development. The conclusion was made about some differential differences in parental attitude, acceptance, cooperation, organization, self-control, and belief in a promising future of children with different intellectual abilities.

Key words: responsible parenting, preschool children, preschoolers with intellectual disabilities, upbringing, emotional attitude, organization.

Актуальність теми. У нормативно-правовому полі щодо дотримання прав дитини в Україні та світі проголошується пріоритетність інтересів дітей і відповідальність батьків за їхнє виховання та розвиток. Батьківська відповідальність є головною складовою виховання молодого покоління. Вона

проявляється у піклуванні про фізичне та психічне здоров'я дітей, захисті їхніх прав, задоволенні потреб різного рівня. Особливо важливою її роль у вихованні дошкільників із порушеннями інтелектуального розвитку, котрі мають низький рівень самостійності і потребують особливо ретельного батьківського супроводу та піклування, включаючи створення належних соціально-психологічних умов, що забезпечується батьківською відповідальністю за виховання дітей (Про охорону дитинства, 2001).

Відповідальність батьків у вихованні дошкільників із порушеннями інтелектуального розвитку полягає у забезпеченні їм ефективного та рівноцінного доступу до освітніх послуг, залучення до соціального життя, культурного і духовного розвитку. Вона визначається обов'язком виховувати, надавати освіту та всебічно розвивати. Кожний батько і мати намагаються донести до своїх дітей правила спільного життя у суспільстві – поваги до інших, відповідальності за свої вчинки, дотримання обов'язків у різних видах діяльності. Все це досягається шляхом активної позиції батьків під час виховання.

Зважаючи на це, батьки забезпечують необхідну міру підтримки дітям, що реалізується різними складовими виховного процесу. Для більш ґрунтовного аналізу нами було виокремлено два компоненти відповідального батьківства: цільовий і структурно-організаційний. Цільовий визначає готовність до прийняття батьківських функцій та мотивованість до їх ефективної реалізації. Структурно-організаційний характеризує здатність батьків до планування, впорядкування, організації виховних впливів, що підтримує активну участь дітей у житті суспільства та створює умови для повноцінного особистісного розвитку.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У психологічних дослідженнях, представлених у науковому арсеналі, описано різні психологічні аспекти відповідального батьківства. Зокрема, науковці (Бацилєва, Астахов, Пузь, 2019; Красін, 2020; Шахрай, Гончар, Канішевська, Малиношевський, 2022; Шматко, 2024) здійснили ґрунтовний аналіз цільових чинників проблеми, а також питань психологічної готовності до батьківства. У наукових розвідках (Хавула,

2014) опрацьовано психологічні умови усвідомленого ставлення до виконання батьківських функцій.

У межах формування структурно-організаційного компоненту відповідального батьківства описано механізми становлення педагогічно-виховної культури у молодих сім'ях (Вахняк, 2021), проаналізовано організаційні форми виховання дітей у родинах (Singh, 2015), схарактеризовано соціально-психологічні аспекти відповідального батьківства (Біла, 2021; Островська, 2017).

Метою статті є аналізування проблеми відповідального батьківства, виокремлення його психологічної структури, емпіричне вивчення усвідомленого виконання батьківських функцій у родинах, котрі виховують дітей із порушеннями інтелекту.

Процедура дослідження. Проведений нами науковий експеримент було спрямовано на аналіз психологічних основ відповідального батьківства. Згідно з поставленою метою визначено такі завдання експериментального дослідження:

– вивчення цілемотиваційного компоненту, що характеризує спрямованість батьків на взаємодію з дітьми та їхнє ставлення до батьківства;
– аналіз структурно-організаційного компоненту, що відображає здатність батьків до самоорганізації та вміння ефективно будувати процес батьківсько-дитячої взаємодії.

Для проведення дослідження було використано емпіричні методи:

Діагностику батьківського ставлення (автори – А. Варга, В. Столін). Структура тесту містить 5 шкал: 1) відторгнення – небажання приймати недоліки своїх дітей; 2) кооперацію – прагнення співпрацювати і підтримувати; 3) симбіоз – прояв надмірної опіки у вихованні; 4) авторитарна гіперсоціалізація – схильність до посиленого контролю та суворого виховання; 5) знецінення («маленький невдаха») – зневіра батьків у здібності своїх дітей. Переведення сирих балів у процентильні оцінки здійснювалось за шкалою **«процентильних рангів тестових балів».** За тестом визначали середню **процентильну** оцінку, яку заносили до таблиці. Опитувальник розраховано на опрацювання 61 запитання.

Вивчення рівня організованості за тестом «Чи організована Ви людина?» (Мацко, Прищак, Первушина, 2011). Опитувальник складався з 13 тверджень, які

оцінювались у діапазоні від 1 до 6-ти балів. Респонденти до кожного твердження обирали лише один варіант відповіді. Максимальна оцінка за тестом – 78 балів. Авторами тесту окреслено рівні організованості: а) високий – 72−78 б. − свідчить про розвинену самоорганізацію та здатність ефективно контролювати поведінку дітей; б) середній – 63–71 б. – характерний для батьків, які визнають важливість організації у вихованні, але не завжди демонструють високу самоорганізованість; в) низький – менше 63 б. – вказує на відсутність сталої системи самоорганізації та ігнорування правил.

За результатами емпіричного вивчення проблеми здійснено математичне опрацювання, табличне і графічне представлення отриманих результатів. Експериментальні дані узагальнено та сформульовано висновки з дослідження. В науковому експерименті брало участь 32 батьківських пари (64 особи), котрі виховують дітей із нормотиповим розвитком, та 32 батьківських пари (64 особи), котрі виховують дітей із порушеннями інтелекту. Місце проведення дослідження – заклади дошкільної освіти № 3, № 20 Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області.

Результати дослідження. На першому етапі емпіричного вивчення проблеми у контексті аналізу цілемотиваційного компоненту відповідального батьківства було використано методику А. Варги та В. Століна. Тест-опитувальник було розроблено для оцінки особливостей батьківського ставлення, що розглядалося як система стереотипів у взаємодії з дітьми. Під час тестування спрямовано увагу на дослідження таких типів батьківського ставлення: «Відторгнення» (шкала «Прийняття-відторгнення»), «Співпраця», «Симбіоз», «Авторитарна гіперсоціалізація» та «Зневіра» (шкала «Маленький невдаха»). У таблиці 2 представлено відсоток досліджуваних, які отримали процентильні бали, вищі за середнє арифметичне за тестом.

Таблиця 2

Дослідження типів батьківського ставлення

за методикою А. Варги, В. Століна (дані подано у %)

№ з/п	Типи батьківського ставлення	Батьки, котрі виховують дітей із	Батьки, котрі виховують дітей із

1.	Відторгнення	62,50%	21,90%
2.	Співпраця	53,10%	75,00%
3.	Симбіоз	87,50%	40,60%
4.	Авторитарна	65,60%	43,80%
5.	Зневіра	78,10%	28,10%

Примітка: НР − нормотиповий розвиток;

ПІР − порушення інтелектуального розвитку.

Як бачимо з таблиці, у батьків, котрі виховують дошкільників із нормотиповим розвитком, меншою мірою проявляється негативне ставлення, на що вказують показники за шкалами: відторгнення (21,9%), зневіра (28,1%), авторитарна гіперсоціалізація − 38,4%. Позитивне батьківське ставлення представлено більш високими показниками, ніж у батьків, котрі виховують дошкільників із порушеннями інтелектуального розвитку. Зокрема, прийняття спостерігається у 78,1%, співпраця − у 75,0%, віра у прогрес щодо розвитку дитини − 71,9%. У своїй більшості батьки, котрі виховують дітей із нормотиповим розвитком, спрямовують увагу на створення емоційної близькості із ними, приймаючи їх такими, якими вони є, та проявляючи безумовну любов. Вони цінують їхню унікальність, підтримують розвиток здібностей і прагнуть забезпечити всі необхідні потреби. Виявляючи турботу та допомогу в різних ситуаціях, батьки пишаються досягненнями своїх дітей і заохочують їхню самостійність. Спілкування з дошкільниками відбувається без бар’єрів і дистанції. Батьки відчувають тісний зв’язок із ними, прагнуть захистити від труднощів і вважають їхні почуття, думки й інтереси значущими.

Водночас батьки, котрі виховують дошкільників із порушеннями інтелекту, демонструють інші показники. А саме: відторгнення спостерігається у 62,5% з них, співпраця − у 53,1%, симбіоз – у 87,5%, авторитарна гіперсоціалізація – у 65,6%, зневіра у прогрес щодо розвитку дитини − 78,1%. Ці показники демонструють недостатньо стійкі позитивні тенденції щодо батьківського ставлення, і це можна простежити за рис. 1.

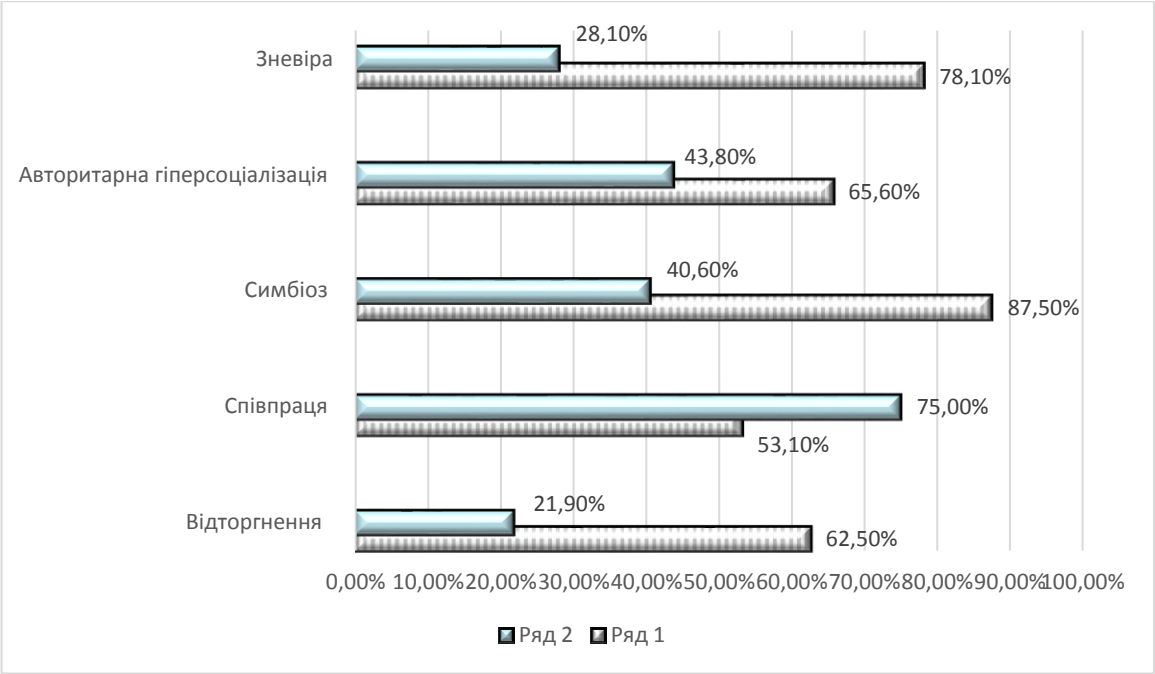

Рис. 1. Порівняльний аналіз типів батьківського ставлення за методикою А. Варги, В. Століна (дані подано у %)

Більшість батьків приймають і люблять своїх дітей, втім деякі відчувають збентеження та акцентують увагу на обмеженості їхніх здібностей. Вони вважають, що через інтелектуальні порушення дошкільники не зможуть досягти успіху, що викликає в них пригнічення та зневіру. Водночас багато батьків прагнуть забезпечити базові потреби малюків, виявляють співчуття та підтримку. Значна частина батьків (62,5%) підсвідомо демонструють відторгнення, обираючи твердження такого змісту: «Коли в товаристві знайомих говорять про дітей, мені трохи соромно, що моя дитина не така розумна і здібна, як хотілось би», «Коли я порівнюю свою дитину з її однолітками, вони здаються мені дорослішими й у поведінці, і в судженнях».

Позитивним у дослідженні є те, що більшість батьків (53,1%) демонструють співпрацю та кооперацію у батьківсько-дитячих взаєминах. Зокрема, вони виявляють прихильність, завжди намагаються допомогти, часто хвалять за конструктивну поведінку. Водночас 87,5% батьків появляють симбіоз у спілкуванні з дошкільниками. Змістові аспекти цього фактору представлено у тесті як прагнення тримати малюків осторонь від реальних життєвих проблем, запобігання емоційному травмуванню дітей. Найголовніше для батьків, щоб їхні діти зростали в атмосфері щастя та гармонії.

Не менш показовим у вихованні дітей став фактор авторитарної гіперсоціалізації, який було виявлено у 65,6% батьків, котрі виховують дошкільників із порушеннями інтелектуального розвитку, що значно перевищує цей самий показник серед батьків, котрі виховують дошкільників із нормотиповим розвитком (43,8%). Це свідчить про їхнє прагнення максимально контролювати життя дошкільників, дотримуючись дисципліни, вимагаючи послуху, незаперечного підпорядкування та повністю тримаючи під контролем їхні дії. Зазвичай, батьки переживають, що їхні малюки не зможуть самостійно подбати про себе, прийняти правильні рішення, захиститися у складних ситуаціях. Вони побоюються, що соціальне середовище буде для них занадто жорстким і намагаються мінімізувати можливі ризики.

Невід'ємною мотиваційною тенденцією психічного розвитку є його оцінка та віра в позитивні тенденції. Водночас, наукові розвідки демонструють, що значна частина батьків дітей із порушеннями інтелекту (78,1%) недостатньо вірить у перспективний розвиток своїх малюків, що показує аналіз оцінок за фактором «Зневіра». Вони підсвідомо применшують їхні можливі досягнення, що зумовлено наявними труднощами у вихованні. Зважаючи на ці перепони, батьки обмежують самостійність дошкільників, покладаючи на себе всі завдання, які вони могли би виконати самостійно, оскільки помічають нездатність малюків приймати усвідомлені рішення без їхнього втручання. Часто такі батьки акцентують увагу на слабкостях, невдачах і непристосованості, не бачать перспектив у майбутньому, що спричиняє постійне відчуття пригніченості.

Отже, можемо констатувати, що батьки дошкільників із нормотиповим розвитком частіше демонструють співпрацю, прийняття, віру у потенційні здібності дитини, рідше – авторитарність і симбіоз. Батьки дошкільників із порушеннями інтелекту можуть схилятися до зневіри у розвиток дитини, симбіотичних відносин, надмірного контролю або, навпаки, емоційного відторгнення через труднощі у вихованні. Позитивним є те, що вони виявляють співпрацю і кооперацію у спілкуванні з малюками. Деякі з них можуть відчувати провину за стан своїх дітей і намагаються компенсувати це надмірною турботою.

Значної уваги у контексті відповідального батьківства заслуговує здатність батьків планувати, організовувати й будувати батьківсько-дитячі взаємостосунки. Згідно з цим під час другого етапу дослідження нами було проаналізовано структурно-організаційний компонент, який визначає форми виховання дітей, оцінює здатність батьків до самоорганізації та їхнє вміння ефективно організовувати виховний процес. За результатами тесту «Чи організована Ви людина?» (Мацко, Прищак, Первушина, 2011) було вивчено, наскільки батьки вміють продуктивно вибудовувати стосунки з дошкільниками, що у подальшому сприятиме розвитку у дошкільників організаційного потенціалу та нормативної поведінки (див. табл. 2 і рис. 2).

Таблиця 2

Дослідження структурно-організаційного компоненту відповідального батьківства за методикою Л. А. Мацко, М. Д. Прищак, Т. В. Первушиної (дані подано у %)

№ з/п	Рівні організованості	Кількість балів	Батьки, котрі виховують дітей із НР	Батьки, котрі виховують дітей із ПІР
6.	Високий рівень	72−78	13,6%	22,4%
7.	Середній	63–71 бал	59,5%	60,2%
8.	Низький рівень	0–63 бали	26,9%	17,4%

Примітка: НР − нормотиповий розвиток;

ПІР − порушення інтелектуального розвитку.

Отримані результати свідчать, що у батьків, котрі виховують дітей із нормотиповим розвитком, переважають високі (22,4%) і середні (60,2%) рівні організованості. Вони демонструють достатню самоорганізацію, що виступає прикладом для наслідування для своїх вихованців. Такі батьки ефективно планують виховний процес, встановлюють чіткі та реалістичні цілі для своєї дитини й успішно їх досягають. Вони бачать у ній немалий потенціал, розуміють способи подолання труднощів, що виникають на шляху до реалізації поставлених завдань.

Водночас серед батьків, котрі виховують дошкільників із порушеннями інтелектуального розвитку, частіше спостерігається дезорганізація у

встановленні продуктивного контакту з дітьми, що ускладнює досягнення позитивних результатів у спільній діяльності (див. рис. 2).

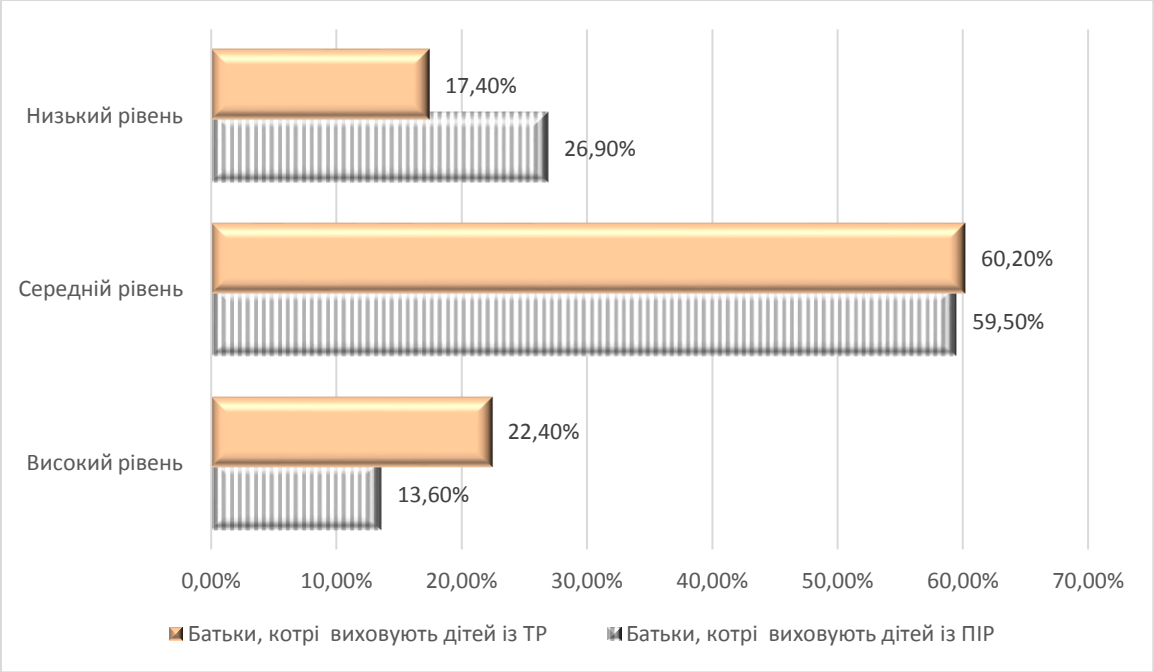

Рис. 2. Порівняльний аналіз структурно-організаційного компоненту відповідального батьківства за методикою Л. А. Мацко, М. Д. Прищак, Т. В. Первушиної (дані подано у %)

Моніторинг проблеми свідчить про те, що більшість із них, подібно до попередньої групи батьків, демонструють середній рівень організованості (59,5%). Вони усвідомлюють важливість розпорядку у вихованні, втім не приділяють достатньої уваги самоорганізації. Водночас самоорганізація постає ключовим елементом виховання дошкільників з порушеннями інтелектуального розвитку, оскільки вони підсвідомо переймають поведінкові моделі батьків, формуючи власні навички щоденного розпорядку.

Несприятливим чинником є те, що в групі батьків, котрі виховують дітей із порушеннями інтелектуального розвитку, є такі (26,9%), в яких дезорганізованість переважає над здатністю планувати та ефективно впорядковувати виховний процес. Рівень організованості у них низький, що вказує на недотримання розпорядку дня, режимних моментів, правил. Будь-які труднощі викликають у таких батьків втрату мотивації та зростання депресивних настроїв. Це впливає на виховний процес у цілому і супроводжується труднощами у допомозі дитині долати її власні неуспіхи. Відсутність чіткої

системи самоорганізації призводить до того, що дошкільники не засвоюють важливих навичок впорядкованості та дисципліни.

Позитивним є те, що серед батьків, котрі виховують дітей із порушеннями інтелектуального розвитку, є група тих (13,6%), котрі виявляють високі показники організованості. Вони розуміють необхідність чіткого впорядкування дитячої поведінки, важливість вироблення позитивних навичок у дошкільників, починаючи з раннього дитинства.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, застосування методів психолого-педагогічної оцінки компонентів відповідального батьківства та здійснення диференційного аналізу виховних функцій серед батьків, які виховують дошкільників із порушеннями інтелекту, і тих, хто виховує дошкільників із нормотиповим розвитком, дало можливість сформулювати такі висновки.

Дослідження цільового компонента відповідального батьківства виявило істотні відмінності між обома групами батьків. Батьки дітей із нормотиповим розвитком мають високі показники за шкалами «прийняття», «співпраці», «віри у прогрес розвитку дитини». Вони демонструють емоційну близькість і приймають дитину такою, якою вона є. Рівень авторитарної гіперсоціалізації у цій групі нижчий, що вказує на більшу свободу у вихованні. Натомість батьки дітей із порушеннями інтелектуального розвитку демонструють високі показники щодо відторгнення, співпраці, симбіозу, авторитарної гіперсоціалізації та зневіри у досягнення дитини.

Дослідження структурно-організаційного компонента відповідального батьківства вказало на достатню сформованість навичок самоорганізації у батьків обох груп, здатність до планування виховних дій, вміння організовувати корисні активності і дозвілля. Батьки для дітей є позитивним взірцем нормативної поведінки. Водночас серед батьків, котрі виховують дошкільників із порушеннями інтелектуального розвитку, більше тих, хто відчуває окремі труднощі у встановленні продуктивного контакту з дітьми, розробленні єдиної стратегії виховання, що, своєю чергою, впливає на формування навичок організованості в їхніх дітей.

Перспективами подальших досліджень є розроблення психокорекційної методики формування цільового і структурно-організаційного компонентів відповідального батьківства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацилєва, О.В., Астахов, В.М., & Пузь, І.В. (2019). Особливості готовності до батьківства студентської молоді. *Соціальна психологія. Психологія соціальної роботи,* 4 (1), 101−107.

URL: https://r.donnu.edu.ua/handle/123456789/1306

2. Біла, І.М. (2021). Відповідальне батьківство: соціально-психологічні аспекти. Київ : Гельветика, 278 с.

3. Вахняк, Н.В. (2021). Формування культури батьківства у взаємодії дошкільного закладу з молодими сім'ями : дис. … канд. пед. наук : 13.00.08 – дошкільна педагогіка. Київ, 290 с.

URL: https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/dis_Vakhnyak.pdf

4. Красін, С.А. (2020). Формування готовності до усвідомленого батьківства студентів закладів вищої освіти : дис. ... д-ра філософії : 011 – освітні, пед. науки; Харків. 259 с.

URI: https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/9600

5. Мацко, Л.А., Прищак, М.Д., & Первушина, Т.В. (2011). Основи психології та педагогіки : лабораторний практикум. Вінниця : ВНТУ, 139 с.

6. Островська, Н.О. (2017). *Соціально-педагогічна діяльність територіальної громади з формування усвідомленого батьківства молоді : моногр*. Хмельницький : Університет «Україна», 183 с.

URL: https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi72/0052842.pdf

7. Про охорону дитинства : закон України № 2402-III від 26.04.2001 (із змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text

8. Хавула, Р.М. (2014). Особливості психологічної готовності юнаків до батьківства*. : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Київ, 21 с.* URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/

handle/123456789/5952/100199801.pdf?sequence=1

9. Шахрай, В.М., Гончар, Л.В., Канішевська, Л.В., & Малиношевський, Р.В. (2022). *Формування готовності старшокласників до відповідального батьківства: теорія і практика: моногр.* Кропивницький : Імекс-ЛТД, 169 с. URL:https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732060/1/Шахрай_В.М._Монографія_2022.pdf

10. Шматко, Н. (2024). Готовність до материнства в умовах війни: психологічні та соціокультурні аспекти. *Вчені записки Університету «Крок»,* (4(76), 409–415.

11. Singh, D.J. (2015). Responsible Parenting − Bringing up Children. Mendon : JD-Biz Corp Publishing, 78 p.

REFERENCES

1. Batsylieva, O.V., Astakhov, V.M., & Puz, I.V. (2019). Osoblyvosti hotovnosti do batkivstva studentskoi molodi [Peculiarities of readiness for parenthood among students]. *Sotsialna psykholohiia. Psykholohiia sotsialnoi roboty,* 4 (1), 101−107. [in Ukraine].

2. Bila, I.M. (2021). Vidpovidalne batkivstvo: sotsialno-psykholohichni aspekty [Responsible parenting: socio-psychological aspects]. Kyiv : Helvetyka, 278 s. [in Ukraine].

3. Vakhniak, N.V. (2021). Formuvannia kultury batkivstva u vzaiemodii doshkilnoho zakladu z molodymy sim'iamy [Formation of a culture of parenting in the interaction of a preschool with young families] : dys. … kand. ped. nauk : 13.00.08 – doshkilna pedahohika. Kyiv. 290 s. [in Ukraine].

4. Krasin, S.A. (2020). Formuvannia hotovnosti do usvidomlenoho batkivstva studentiv zakladiv vyshchoi osvity [Formation of readiness for conscious parenthood among students of higher education institutions] : dys. ... d-ra filosofii : 011 – osvitni, ped. nauky; Kharkiv. 259 s. [in Ukraine].

5. Matsko, L. A., Pryshchak, M. D., Pervushyna, T. V. (2011). Osnovy psykholohii ta pedahohiky: laboratornyi praktykum [Fundamentals of Psychology and Pedagogy: laboratory practical]. Vinnytsia : VNTU. 139 s.

6. Ostrovska, N.O. (2017). *Sotsialno-pedahohichna diialnist terytorialnoi hromady z formuvannia usvidomlenoho batkivstva molodi [Socio-pedagogical activities of the territorial community to form conscious parenthood among young people] : monohr*. Khmelnytskyi : Universytet «Ukraina», 183 s. [in Ukraine].

7. Pro okhoronu dytynstva [About childhood protection] : zakon Ukrainy №2402-III vid 26.04.2001 (iz zminamy). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text

8. Khavula, R.M. (2014). Osoblyvosti psykholohichnoi hotovnosti yunakiv do batkivstva [Peculiarities of psychological readiness of young men for fatherhood] : avtoref. dys. … kand. psykhol. nauk : 19.00.07 – pedahohichna ta vikova psykholohiia. Kyiv, 21 s. [in Ukraine].

9. Shakhrai, V.M., Honchar, L.V., Kanishevska, L.V., & Malynoshevskyi, R.V. (2022). *Formuvannia hotovnosti starshoklasnykiv do vidpovidalnoho batkivstva: teoriia i praktyka [Formation of high school students' readiness for responsible parenthood: theory and practice] : monohr.* Kropyvnytskyi: Imeks-LTD, 169 s. [in Ukraine].

10. Shmatko, N. (2024). Hotovnist do materynstva v umovakh viiny: psykholohichni ta sotsiokulturni aspekty [Readiness for motherhood in wartime: psychological and sociocultural aspects]. *Vcheni zapysky Universytetu «Krok»,* (4(76). 409–415. [in Ukraine].

11. Singh, D.J. (2015). Responsible Parenting − Bringing up Children. Mendon : JD-Biz Corp Publishing, 78 p. [in English].

УДК 159.94-376-056.36

Оксана Романенко,
доктор психологічних наук,
професор, професор кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ
romanenkoks@gmail.com
https: //orcid.org/0000-0002-0104-0093
Researcher ID: rid 41259

Oksana Romanenko,
Doctor of Psychology Science, Professor,
Professor of the Department of Legal Psychology
National Academy of Internal Affair

Національна академія внутрішніх справ,
Солом'янська площа, 1. м. Київ,
03035, Україна

National Academy of Internal Affair,
Solomyanska sq., 1, Kyiv,
03035, Ukraine

НАПРЯМИ ПРОСВІТНИЦЬКОЇ РОБОТИ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ НА ЕТАПІ ВКЛЮЧЕННЯ В ІНКЛЮЗИВНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

DIRECTIONS OF EDUCATIONAL WORK WITH PARENTS OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS AT THE STAGE OF INCLUSION INTO AN INCLUSIVE EDUCATIONAL SPACE